

641st meeting of the Ministers' Deputies). URL: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016804f8499> [in Eng.].

13. Law on Administrative Supervision of Municipalities. 14 May 1998 NoVIII-730. URL: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.372525?jfwid=18117lisri> [in Eng.].

14. Act LXV of 1990 On Local Governments URL: <http://adattar.adatbank.transindex.ro/Magyarorszag/6-1990-65ang.htm> [in Eng.].

SUMMARY

Elshad R. Ibrahimzade. Organization of administrative supervision of local government bodies in European countries. The article aims to theoretically substantiate and generalize the principles of supervision in European countries in order to understand the prospects for the development of administrative supervision of local self-government in Ukraine. The scientific novelty of the article lies in referring to the normative sources that regulate the relevant issues in European countries, and forming conclusions based on them about the optimal model of administrative supervision. The principle of autonomy of local government underlies the organization of administrative supervision over the activities of local self-government bodies in European countries. In this regard, there is the problem of the existence of such means of ensuring the rule of law, which would not violate the limits of autonomy of local governments. In many states, it is at the constitutional level that the basic principles of administrative supervision are defined. It is concluded that the consolidation of the basics of administrative supervision at the level of the basic law, which is amended by a complicated procedure, provides local governments with more guarantees and greater certainty about the application of this principle in local governments. The approach adopted by most European countries to distinguish between their own and delegated powers of local authorities and empowering supervisory authorities to verify the legality of the use of the former, and expediency only in relation to delegated powers, is appropriate. In the event of a violation of the law, officials supervising the administration must intervene. However, as a rule, they should not be empowered to overturn decisions taken by local governments: they can only be overturned by the courts. A posteriori supervision is more acceptable in terms of time of supervision. Instead, a priori supervision, for which the decision requires approval from a state body, should be exceptional.

Keywords: *legality, local self-government, European Charter of Local Self-Government, administrative supervision, own powers, delegated powers, a posteriori supervision, a priori supervision.*

УДК 343.985

DOI: 10.31733/2078-3566-2020-3-276-281

Антон ЛІСНЯК®

аспірант

(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

СУТНІСТЬ ТА СИСТЕМА КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ МАСОВИХ ЗАВОРУШЕНЬ

Висвітлено деякі аспекти розслідування масових заворушень. Розглянуто сутність та систему криміналістичної характеристики вказаних діянь для більш швидкого та ефективного їх розслідування.

Зазначено, що кримінальне правопорушення має велику кількість характеристик, які в криміналістиці систематизуються в такій науковій категорії, як «криміналістична характеристика». За півсторіччя криміналістична характеристика увійшла до методики розслідування кримінальних правопорушень як стабільний елемент. Стосовно вчинення масових заворушень необхідно акцентувати на тому, що розслідування зазначених діянь має важливі особливості, які, зокрема, пов'язані з дослідженням визначеної категорії.

Підтримано позицію авторів, які вважають, що для працівників поліції, які безпосередньо займаються розслідуванням, найбільш важливим є практичне застосування того чи того засобу, що допоможе в процесі розслідування. Тобто дійсна цінність криміналістичної характеристики того чи того виду злочину – це можливість її практичного застосування, можливість вирішити певні питання з огляду на неї і, звичайно, можливість, спираючись на неї, зробити розслідування певної

© Лісняк А. І., 2020
k_ksmp@dpuvs.in.ua

категорії злочинів більш швидким та ефективним. Водночас використання такої інформаційної системи вимагає в кожному конкретному випадку виокремлення ключового елемента, через який можна здійснити «вхід» у систему з метою одержання необхідної інформації. Виокремлення ключового елемента для конкретного випадку залежить від слідчої ситуації, що склалася на цьому етапі розслідування.

Зроблено висновок, що криміналістична характеристика – це система відомостей (інформації) про криміналістично значущі ознаки кримінально караного діяння певного виду, яка відбиває закономірні зв'язки між ними і слугує побудові й перевірці слідчих версій під час їх розслідування. До системи криміналістичної характеристики масових заворушень віднесено такі елементи: спосіб вчинення кримінального правопорушення; обстановку вчинення масових заворушень; предмет кримінально караного діяння; сліди вчинення правопорушення; особу потерпілого; особу правопорушника.

Ключові слова: масові заворушення, організація, тактика, слідчі (розукові) дії, криміналістична характеристика.

Постановка проблеми. Кримінальне правопорушення має велику кількість характеристик, які в криміналістиці систематизуються в такій науковій категорії, як «криміналістична характеристика». Це відносно новий термін у цій науці, адже його запропонували в 1960-1970-х роках ХХ сторіччя. Водночас за півсторіччя криміналістична характеристика увійшла до методики розслідування кримінальних правопорушень як стабільний елемент. Стосовно вчинення масових заворушень необхідно акцентувати на тому, що розслідування зазначених діянь має важливі особливості, які, зокрема, пов'язані з дослідженням визначеної категорії. Тому актуальність цієї тематики не викликає сумнівів.

Аналіз публікацій, в яких започатковано вирішення цієї проблеми. Дослідженню концептуальних засад розслідування злочинів присвятили свої праці такі науковці, як В. П. Бахін, Р. С. Белкін, В. К. Весельський, А. Ф. Волобуєв, Л. Д. Гаухман, В. А. Журавель, І. Ш. Жорданія, А. В. Іщенко, В. К. Лисиченко, І. М. Лузгін, В. Г. Лукашевич, Є. Д. Лук'янчиков, О. В. Лускатов, М. А. Погорецький, М. В. Салтевський, Р. Л. Степанюк, К. О. Чаплинський, Ю. М. Черноус, П. В. Шалдирван, В. Ю. Шепітько, М. Г. Шурухов, М. П. Яблоков та ін. Проте криміналістичну характеристику масових заворушень не було досліджено у повному обсязі з урахуванням чинного КПК України та сучасних потреб правоохоронної практики.

Метою статті є дослідження сутності та системи криміналістичної характеристики масових заворушень.

Виклад основного матеріалу. Загалом, як вказують окремі автори, масові заворушення можна розглядати насамперед як один із можливих шляхів розвитку кризових ситуацій у соціальній сфері. А передують заворушенням і фактично є ознаками, які свідчать про можливість початку заворушень: наявність конфліктної ситуації в національній, етнічній, релігійній сферах або соціальна напруга у молодіжних колах (переважно у сфері діяльності молодіжних неформальних рухів; футбольних фанатів; представників екстремістських політичних рухів тощо). Надалі відбувається ескалація конфлікту у вигляді проведення мітингів, демонстрацій, пікетування, інших масових акцій (у тому числі – громадянської непокорі); поширення чуток; нагнітання обстановки; створення запасів зброї, підготовка та розповсюдження друківаних агітаційних засобів (листівок та ін.); висловлювання погроз на адресу представників влади. І все це, передусім, має одну мету – створити «обличчя ворога». Потім – використання приводу, навіть неважливого, але який може викликати негативну реакцію у населення з наступним використанням скупчення людей (організованого або стихійного), яке завжди може перетворитися у свавільний натовп [7, с. 29].

З приводу визначення криміналістичної характеристики, то, наприклад, О. Н. Колесніченко і В. О. Коновалова зазначали таке:

1) криміналістична характеристика – це відомості про криміналістично значущі ознаки злочинів певного виду;

2) це система відомостей, яка спирається на структуру складу злочину (кримінальне право) та відповідну структуру предмета доказування (кримінально-процесуальне право);

3) це система відомостей, яка містить дані про закономірні зв'язки статистичного характеру між ознаками злочинів певного виду;

4) це система відомостей, яка слугує побудові й перевірці слідчих версій.

З огляду на вказані характеристики автори зробили висновок, що криміналістична

характеристика – це система відомостей (інформації) про криміналістично значущі ознаки злочинів певного виду, яка відбиває закономірні зв'язки між ними і слугує побудові і перевірці слідчих версій в розслідуванні конкретних злочинів [3, с. 16–20], що ми підтримуємо.

Треба наголосити на тому, що ми підтримуємо науковців, які визначили, що зміни кримінально-процесуального, кримінального законодавства, а також загалом реформування правоохоронної системи України зумовили відповідні зміни в методиці розслідування окремих видів кримінальних правопорушень так:

- криміналістична характеристика злочинів;
- аналіз первинної інформації та початок кримінального провадження;
- обставини, що підлягають доведенню по кримінальному провадженню;
- типові слідчі ситуації розслідування;
- особливості проведення початкових слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій та інших розшукових заходів;
- особливості проведення подальших слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій та інших заходів;
- особливості використання спеціальних знань під час розслідування кримінального правопорушення;
- профілактична діяльність слідчого стосовно причин та умов, що сприяли вчиненню кримінального правопорушення;
- особливості діяльності слідчого на завершальному етапі розслідування [2, с. 13–14].

Тобто криміналістична характеристика є складовою методики розслідування кримінальних правопорушень.

Стосовно системи криміналістичної характеристики, то, наприклад, А. Ф. Волобуєв наголошує на тому, що ця категорія щодо розкрадань майна повинна відбивати традиційні елементи їх механізму, але з урахуванням тієї специфіки, яку накладає на них підприємницька діяльність, а також взаємні зв'язки з іншими злочинами, оскільки вони утворюють єдину технологію злочинної діяльності: особливості предмета посягання (матеріальні цінності, грошові кошти, цінні папери); обстановка вчинення злочину (загальноекономічні й правові умови підприємницької діяльності, організаційно-правові форми підприємств, стан контролю з боку відповідних державних органів, місце знаходження суб'єктів підприємництва та існування між ними певних відносин тощо); способи підготовки, вчинення і приховування розкрадання (прийоми створення сприятливих умов для заволодіння майном, прийоми безпосереднього заволодіння майном та його використання, заходи щодо маскуванню розкрадання, вчинення супутніх розкрадань злочинів); сліди розкрадання (документів та речових доказів, свідчень осіб, що вказують на протиправне заволодіння майном); особливості суб'єкта розкрадання та супутніх злочинів (підприємця-фізичної особи, посадових осіб і службовців юридичної особи – суб'єкта підприємництва); особливості потерпілого від розкрадання (підприємця, окремих громадян) [1, с. 35].

Ми підтримуємо позицію вчених стосовно того, що криміналістична характеристика є важливим елементом розслідування окремих видів кримінальних правопорушень. Водночас автори наголошують на тому, що поняття криміналістичної характеристики як елемента методики, кількість, зміст та значення структурних елементів цієї наукової категорії залишаються невизначеними та суперечливими. Ба більше, на межі тисячоліть гостро постало питання щодо доцільності існування криміналістичної характеристики як наукової категорії загалом. Тому треба мати на увазі, що значення криміналістичної характеристики злочинів можна розділити на практичне й теоретичне. Для працівників Національної поліції, які безпосередньо займаються розслідуванням, найбільш важливим є практичне застосування того чи того засобу, що допоможе в процесі розслідування. Тобто дійсна цінність криміналістичної характеристики того чи того виду злочину – це можливість її практичного застосування, можливість вирішити певні питання з огляду на неї і, звичайно, можливість, спираючись на неї, зробити розслідування певної категорії злочинів більш швидким та ефективним [2, с. 14].

Тому не досить вдалою ми вважаємо позицію А. О. Кочневої, яка зазначає, що традиційні видові і підвидові методики не завжди забезпечують належну ефективність розслідування. Зазначена дослідниця пояснює це тим, що такі методики орієнтовані або на конкретний кримінально-правовий вид злочинів (вбивство, крадіжка тощо), або на його різновид, виділений за кримінально-правовими і (або) криміналістичними ознаками

(наприклад, вбивство за замовленням; вбивства, замасковані інсценуванням; крадіжки, пов'язані з проникненням у приміщення тощо). Авторка доводить, що на початку кримінального провадження далеко не завжди можна дати однозначну кримінально-правову оцінку розслідуваної події, а, отже, правильно вибрати видову (підвидову) методику розслідування. Крім того, злочинна діяльність певної особи або групи осіб може містити цілий комплекс пов'язаних між собою злочинів, що знову-таки не дозволяє продуктивно скористатися будь-якою окремою видовою методикою [4, с. 159]. Тобто не можливо створити внутрішньовидову методику без виділення конкретної криміналістичної характеристики.

Стосовно поєднання елементів у структурі криміналістичної характеристики Г. А. Матусовський вказує на те, що їх взаємозв'язок необхідно розуміти як накопичення і джерело відомостей про певні види злочинів, виконуючи інформаційну функцію, становить собою єдину інформаційну систему. Використання останньої можливо шляхом одержання й аналізу відомостей щодо окремих елементів і встановлення зв'язків між ними. У цьому розумінні всі елементи системи теоретично рівнозначні й поділяти їх на основні та другорядні недоцільно. Водночас використання такої інформаційної системи вимагає в кожному конкретному випадку виокремлення ключового елемента, через який можна здійснити «вхід» у систему з метою одержання необхідної інформації. Виокремлення ключового елемента для конкретного випадку залежить від слідчої ситуації, що склалася на цьому етапі розслідування, а також від того, які вихідні дані має слідчий і які з них необхідно встановити. Аналіз кримінальних справ щодо злочинів різних категорій показує, що велика частина їх учиняється способами, ознаки яких не завжди очевидні. Тому їх виявлення й пояснення вимагають передусім знань і використання систематизованого опису способів злочинів [6, с. 149].

Цікавою є думка В. С. Кузьмічова і Г. І. Прокопенка, які до системи криміналістичної характеристики відносять такі елементи:

- предмет безпосереднього злочинного посягання (найрізноманітніші об'єкти органічного та неорганічного походження);
- спосіб вчинення злочинів у його широкому розумінні (обставини приготування, вчинення й приховування злочину, образ дії суб'єкта, що використовується для досягнення поставленої мети);
- типovu «слідову картину» злочину в її широкій інтерпретації (сукупність джерел матеріальних та ідеальних відображень у навколишній матеріальній обстановці вчиненого злочину);
- особу злочинця (опис людини як соціально-біологічної системи, властивості та ознаки якої відображуються у матеріальному середовищі);
- особу потерпілого (для окремих видів чи груп злочинів: демографічні дані, відомості про спосіб життя, риси характеру, звички, зв'язки і стосунки, ознаки віктимності тощо) [5, с. 253].

Щодо криміналістичної характеристики масових заворушень, то її систему, наприклад М. М. Єфімов, визначав так:

- спосіб учинення злочину;
- предмет злочинної діяльності;
- обстановка вчинення злочинних дій;
- «слідова картина» вчинення злочину;
- особа потерпілого;
- особа злочинця [2, с. 31].

На основі дослідження матеріалів кримінальних проваджень нами було визначено, що система криміналістичної характеристики масових заворушень містить такі елементи:

- спосіб вчинення кримінального правопорушення;
- обстановку вчинення масових заворушень;
- предмет кримінально караного діяння;
- сліди вчинення правопорушення;
- особу потерпілого;
- особу правопорушника.

Висновки. Підсумовуючи, зазначимо, що розслідування масових заворушень пов'язане із збиранням великої кількості доказової інформації, що може бути вилучена під час ефективного проведення окремих слідчих (розшукових) дій та НСРД. Ця інфор-

мація у своїй суті утворює криміналістичну характеристику масових заворушень. Загалом, криміналістична характеристика – це система відомостей (інформації) про криміналістично значущі ознаки кримінально каранних діянь певного виду, яка відбиває закономірні зв'язки між ними і слугує побудові й перевірці слідчих версій під час їх відпрацювання та подальшого розслідування. До системи криміналістичної характеристики масових заворушень віднесено такі елементи: спосіб вчинення кримінального правопорушення; обстановку вчинення масових заворушень; предмет кримінально караного діяння; сліди вчинення правопорушення; особу потерпілого; особу правопорушника.

Список використаних джерел

1. Волобуєв А. Ф. Криміналістична характеристика розкрадань майна у сфері підприємницької діяльності. *Вісник Університету внутрішніх справ*. № 2. 1997. С. 26–37.
2. Єфімов М. М. Розслідування злочинів проти громадського порядку та моральності : навч. посібник. 2-е вид., допов. і перероб. Дніпро : Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ, 2018. 188 с.
3. Колесниченко А. Н., Коновалова В. Е. Криминалистическая характеристика преступлений : учеб. пособие. Харьков : Юрид. ин-т, 1985. 93 с.
4. Кочнева А. О. Криміналістична методика розслідування злочинів: сучасний стан і проблеми розвитку. *Юридичний вісник*. 2016. № 1. С. 157–162.
5. Кузьмічов В. С., Прокопенко Г. І. Криміналістика : навч. посіб. / за заг. ред. В. Г. Гончаренка та С. М. Моїсеєва. Київ : Юрінком Інтер, 2001. 368 с.
6. Матусовський Г. А. Структура криміналістичної характеристики злочинів. *Криміналістика. Криміналістична тактика і методика розслідування злочинів* / за ред. В. Ю. Шепітька. Харків : Право, 1998. С. 149–154.
7. Шалдырван П. В. Методика розслідування масових заворушень : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Академія адвокатури України. Київ, 2005. 210 с.

Надійшла до редакції 10.09.2020

References

1. Volobuiev A. F. Kryminalistychna kharakterystyka rozkradan maina u sferi pidpriemnytskoi diialnosti [Forensic characteristics of theft of property in the field of entrepreneurial activity]. *Visnyk Universytetu vnutrishnikh sprav*. № 2. 1997. S. 26–37. [in Ukr].
2. Yefimov M. M. Rozsliduvannia zlochyniv proty hromadskoho poriadku ta moralnosti [Investigation of crimes against public order and morality] : navch. posibnyk. 2-e vyd., dopov. i pererob. Dnipro : Dnipropetr. derzh. un-t vnutr. sprav, 2018. 188 s. [in Ukr].
3. Kolesnichenko A. N., Konovalova V. E. Kryminalisticheskaya kharakteristika prestuplenij [Forensic characteristics of crimes] : ucheb. posobie. Harkov : Yurid. in-t, 1985. 93 s. [in Rus.].
4. Kochnieva A. O. Kryminalistychna metodyka rozsliduvannia zlochyniv: suchasnyi stan i problemy rozvytku [Forensic methods of crime investigation: current status and development problems]. *Yurydychnyi visnyk*. 2016. № 1. S. 157–162. [in Ukr].
5. Kuzmichov V. S., Prokopenko H. I. Kryminalistyka [Criminalistics] : navch. posib. / za zah. red. V. H. Honcharenka ta Ye. M. Moisieieva. Kyiv : Yurinkom Inter, 2001. 368 s. [in Ukr].
6. Matusovskyi H. A. Struktura kryminalistychnoi kharakterystyky zlochyniv [The structure of the forensic characteristics of crimes]. *Kryminalistyka. Kryminalistychna taktyka i metodyka rozsliduvannia zlochyniv* / za red. V. Yu. Shepitka. Kharkiv : Pravo, 1998. S. 149–154. [in Ukr].
7. Shaldyrvan P. V. Metodyka rozsliduvannia masovykh zavorushen [Methods of investigating mass riots] : dys. ... kand. yuryd. nauk : 12.00.09. Akademiia advokatury Ukrainy. Kyiv, 2005. 210 s. [in Ukr].

SUMMARY

Anton I. Lisnyak. Essence and system of forensic description of mass rebellions. The article covers some aspects of the investigation of mass riots. The essence and system of forensic characterization of the specified actions for their faster and more effective investigation are considered.

It is noted that a criminal offense has a large number of characteristics, which in criminology are systematized in such a scientific category as «forensic characteristics». For half a century the criminological characteristic has entered into a technique of investigation of criminal offenses as a stable element. With regard to mass riots, it should be emphasized that the investigation of these acts has important features, which, inter alia, are related to the study of a certain category.

The position of the authors is supported, who believe that for police officers who are directly involved in the investigation, the most important thing is the practical application of a tool that will help in the investigation process. That is, the real value of the forensic characterization of a particular type of crime is the possibility of its practical application, the ability to resolve certain issues in view of it and, of course, the ability to make it to investigate certain categories of crimes faster and more efficient. At the same time, the use of such an information system requires in each case to identify a key element through which you can make a «login» to the system in order to obtain the necessary information. The selection of a key element for a particular case depends on the investigative situation at this stage of the investigation.

The author concludes that a forensic characterization is a system of information about forensically significant features of criminally punishable acts of a certain type, which reflects the legitimate links between them and serves to build and verify investigative versions during their investigation. The system of forensic characteristics of mass riots includes the following elements: the method of committing a criminal offense; the situation of mass riots; the subject of the criminal act; traces of the offense; the identity of the victim; the identity of the offender.

Keywords: mass riots, organization, tactics, investigative (search) actions, forensic description.

УДК 343.13

DOI: 10.31733/2078-3566-2020-3-281-288

Микола ПАВЛИК©

аспірант

(Національна академія внутрішніх справ)

МІЖНАРОДНА СПІВПРАЦЯ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ ЗА КОРДОНОМ

Розглянуто питання міжнародної співпраці під час розслідування злочинів у сфері працевлаштування громадян України за кордоном. Виконано аналіз основних міжнародних правових актів, ратифікованих Україною з питань регламентації діяльності уповноважених суб'єктів у сфері зовнішньої трудової міграції. Досліджено правові аспекти щодо взаємодії уповноважених органів під час міжнародної співпраці, звернено увагу на певні особливості з формування таких запитів та постановки в них питань.

Ключові слова: працевлаштування за кордоном, трудові мігранти, міжнародна співпраця, кримінальне провадження, уповноважені суб'єкти, Інтерпол, Європол.

Постановка проблеми. З прийняттям у листопаді 2015 року Закону України «Про зовнішню трудову міграцію» наша держава визначила не тільки правові й організаційні засади її діяльності, але й окреслила державне регулювання цих відносин та питання соціального захисту таких громадян. Саме з цього моменту Україна на законодавчому рівні започаткувала створення сприятливих умов щодо зовнішньої трудової міграції [1]. Проте збільшення міграційного трудового потоку громадян України до інших країн в пошуках більш оплачуваної роботи, що викликано зокрема й прийняттям ЄС рішення про затвердження безвізового режиму, не лише створило для громадян України нові можливості, але й породило нові ризики. Злочини у сфері зовнішньої трудової міграції, особливо коли трудовий мігрант з тих або тих причин перебуває на нелегальному становищі, вчиняються дуже часто злочинними групами, що мають ознаки транснаціональності. Без належної та ефективної взаємодії уповноважених компетентних органів держав-учасниць вкрай важко провести розслідування вказаної категорії злочинів успішно та всебічно.

Аналіз публікацій, в яких започатковано вирішення цієї проблеми свідчить, що на процесуальні та інші аспекти міжнародної співпраці в кримінальних провадженнях неодноразово звертали увагу та досліджували окремі питання у своїх наукових працях: Ю. П. Алєнін, О. В. Баулін, А. С. Сизоненко, Л. Д. Удалова, В. М. Федченко, Ю. М. Чорноус та ін. Водночас виконаний аналіз свідчить, що питанням міжнародної співпраці уповноважених суб'єктів держав-учасниць під час розслідування злочинів, що мають певні особливості та вчиняються у сфері працевлаштування за кордоном, дотепер в наукових колах не приділялося достатньо уваги. Вказане свідчить про необхідність дослідження правових, організаційних та інших аспектів міжнародної співпраці під час розслідування злочинів у сфері працевлаштування за кордоном, що і визначає актуальність цієї статті.

Метою статті є дослідження міжнародних правових актів з питань працевлаштування за кордоном; з'ясування кола суб'єктів, які вирішують питання щодо зовнішньої трудової міграції, визначення вимог щодо формування запитів (звернень) та можливого